

Çay Borsası ve Faydaları

Ali Rıza SAKLI / Uzman
www.sakli.info

Çay borsaları, kuru çayın serbest rekabet şartlarında alınıp satıldığı ve kalitesine göre fiyat bulunduğu, belli kurallar içerisinde faaliyet gösteren birimlerdir.

İlk resmi çay borsası 1835'te Londra'da kuruldu. Onu 1861'de Kalküta (Hindistan) ve 1883'te Kolombo (Sri Lanka) borsaları izlemiştir. 1947-1980 yılları arasında açılanlarla birlikte; Kenya, Endonezya, Bangladeş, Malavi ve Sri Lanka'da birer, Hindistan'da ise 7 çay borsası vardır. Ulusal borsaların etkin hale gelmesi ve çay üreticisi ülkelerin paketli çay ihracına yönelmeleri sonucu, 1998'de Londra borsası kapanmıştır.

Ülkemizde ise, 1984 yılına kadar çay işleme, paketleme ve pazarlama faaliyetleri devlet tekeli altında olduğu için çay borsasına ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak, 1984 yılından itibaren özel sektöre çay sektöründe faaliyet izni verildiği halde borsanın kurulmadığı görülmektedir.

Çay borsası, kuru çay üreticileri ile paketleme ve pazarlama firmaları arasında aracılık yapmakta, serbest piyasa şartları altında, kaliteyi önde tutan bir anlayışla kuru çay alışverişini sağlamaktadır. Bu sayede, sektördeki bazı firmalar yaş çay işleyerek kuru çay üretip satmakla yetinmekte, paketleme ve pazarlama faaliyetlerine girişmemektedirler. Buna karşılık paketlemeci-pazarlamacı firmalar da, yaş çay alım ve işlemesi faaliyetlerine girmek durumunda kalmamaktadırlar.

Ülkemizde çay borsasının kurulmaması, bir çoğu küçük kapasiteli atölyelerden oluşan her bir yaş çay işleme tesisinin, paketleme ve pazarlama yapması zorunluluğunu doğurmuştur. Önemli bir işletme sermayesi gerektiren paketleme ve pazarlama faaliyetlerini gereğince yerine getiremedikleri için, 1984'ten itibaren kurulan 312 yaş çay işleme tesisinden 144'ü kapanmıştır. Faaliyete devam edenlerin büyük kısmı da, üreticiye yaş çaya karşılık kuru çay vermek suretiyle pazarlama sorunlarını çözmeye çalışmaktadırlar.

Hemen belirtmek gerekir ki, şu anda yaş çay ürününün kaydettirildiği ticaret borsalarının çay borsası ile hiç bir ilgisi yoktur. Bu borsalar, yaş çaydan alınan %4'lük verginin yarıya inmesini sağlayan, buna mukabil çay borsası hakkında kamuoyunu yanıltabilecek bir nitelik göstermektedir.

Çay Borsasının Yararları

Borsa sistemi, son derecede basit yapısıyla bir dizi fayda sağlamaktadır. Sistemin sağlamlığı ve doğal kalite farklılığı ile başa çıkabilen rekabetçi unsurları taşıması gibi nedenlerle borsanın sağladığı faydalar şu şekilde sıralanabilir:

- Piyasa oluşturma: Çay yetişen bölgeye yayılmış çok sayıda kuru çay üreticisi ile, yerel ve küresel tüketim merkezlerine hitap eden çok sayıdaki alıcıyı en güzel şekilde buluşturmaktadır.
- Geniş ürün yelpazesi: Her çeşit ve kalitede çay belli bir merkezde sunulmakta, alıcılara önemli bir kolaylık sağlanmaktadır.
- Düzenli ürün arzı: Yılın belli dönemlerinde çay üretilen ülkelerde yıl boyunca kuru çay temin edilmesini sağlar. Borsadaki satış miktarları, yıl boyunca düzenli bir satış sağlayacak ve arz-talep düzensizliklerinden kaynaklanan fiyat dalgalanmalarını önleyecek şekilde tespit edilir.

- Saydamlık ve güvenilirlik: Borsa, her şeyin toplumun gözü önünde gerçekleştirildiği saydam bir sistemdir.
- Kalite kontrolü ve standardizasyon: Kuru çayda kalite, çay üretilen yöreye, sürgüne, hatta değişen hava durumuna göre farklılaşabilmektedir. Böyle bir üründe, gerekli standardizasyon ve kalite kontrolü, ancak borsada oluşan uzmanlık ve deneyimlerle mümkün olabilmektedir.
- Kalite ve teslimat garantisi: Çoğu borsalarda komisyoncular bir "garantör" rolü oynayarak; satıcı için tahsilatı alıcı için de kalite ve teslimatı garanti ederler.
- Dengeleme ve düzenleme: Borsa sisteminin içinde bir dengeleme ve düzenleme mekanizması mevcuttur. Sistemin sağladığı çok sayıda kontrol mekanizmasına rağmen, yine de sorunlar çıkarsa, komisyoncu, her iki taraf nezdinde tamamen tarafsız kabul edildiğinden, bir hakem olarak hareket eder ve iki tarafı da tatmin edecek şekilde sorunu çözer.
- Gelecek plânlaması: Borsa merkezi, stok, fiyat ve satışlara ilişkin kendi veritabanını oluşturur. Ayrıca komisyoncular, ürün trendleri, pazar ihtiyaçları, fiyat hareketleri gibi konularda düzenli bilgi sağlar ve yayınlar yaparlar. Bu bilgiler, alıcıların ve üreticilerin gerekli plânlamaları yapmalarını temin eder.
- Fiyat barometresi: Borsa sistemi ürün için bir fiyat barometresi gibi işlev görür. Borsa dışındaki satışlar da borsa fiyatlarını referans alır.
- Düşük maliyetli hizmetler: Satış ve satınalma işlemleri düşük bir maliyetle sağlanmış olur. Küçük çaplı üreticiler için, özel tadımcı ve profesyonel pazarlama personeli gibi masraflı eleman bulundurmaya gerek kalmaz. Buna karşılık, sağladığı tadım, uygun numune hazırlama ve satış hizmetleri için komisyoncuya %1 gibi düşük bir komisyon ödenir.

Çay Borsasının İşleyişi

Çay borsalarının basit bir işleyişle sahip oldukları kabul edilir. Satıcı, komisyoncu ve alıcıdan meydana gelen üçlü bir sacayak ile borsada satışa sunulacak çayların depolanacağı ambarlar ve önceden belirlenmiş kurallar sistemi özetlemeye yetmektedir.

Borsanın kayıtlı satıcıları olan kuru çay üreten fabrikalar, çaylarını borsanın öngördüğü ambalajlar içinde borsa ambarlarına konulmak üzere gönderirler.

Satıcının çalıştığı komisyoncu, ambara konulan çayın uygun şartlarda olup olmadığını, asgari kalite değerlerini taşıyıp taşımadığını incelettirir, numuneler aldırarak uzmanlarına analiz ettirir. Analiz ve tadım sonuçlarına göre kalite seviyesi tespit edilen çaya, bir fiyat önerisi verilerek satış kataloguna alınır ve alıcılara numune gönderilir.

Numunelerin, satış gününden en az 15 gün önce alıcılara gönderilmesi gerekir. Çünkü, borsada kayıtlı olan alıcılar, numuneleri kendi müşterilerine göndererek tadım yapmalarını sağlayacaklardır. Bu şekilde alım kararı oluşacak, satış günü fiyatlar verilecek ve en yüksek fiyatı verene satış yapılarak alışveriş gerçekleşecektir.

Satış sonrasında komisyoncu satılan çay için bir teslimat emri hazırlar ve çay alıcıya teslim edilir. Satıştan sonra 14. günde komisyoncu bedeli alıcıdan tahsil eder, kendi komisyonunu alır ve 15. gün satıcıya ödemeyi gerçekleştirir. Komisyoncu satılan çayın bedelini garanti ettiği için, satıcı için herhangi bir tahsilat riski yoktur. 30.08.2003